

BOLU BAROSU İNSAN HAKLARI BÜLTENİ

SAYI 1 // HAZİRAN 2023

FOTOĞRAF: AV. EKREM ASMA

**“6 ŞUBAT 2023 TARİHİNDE YAŞANAN FELAKETTE HAYATINI
KAYBEDEN MESLEKTAŞLARIMIZ VE
VATANDAŞLARIMIZA ATFEDİYORUZ...”**

4 AİHM ve Afetler

11 AİHM ve Avrupa
Konseyinden
Haberler

12 Avrupa İnsan

Hakları

Mahkemesi'nden

TÜRKİYE

13 Anket

14 Cinsiyet Temelli Hak

İhlalleri

16 Cinsiyete Dayalı

Şiddet Ve Ayrımcılık

18 Kadınlar Ve

Çocuklar

BÜTÜN İNSANLAR ÖZGÜR, ONUR VE HAKLAR

BAKIMINDAN EŞİT DOĞARLAR. HERKESİN YAŞAMA
HAKKI İLE KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİNE
HAKKI VARDIR.”

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

19 Aile İçi Şiddet

21 Çocuk Evliliği

24 Sağlık Ve Eğitim

BAŞLARKEN...

Amacımız; bilgiyi paylaşmak suretiyle hak korumasına katkıda bulunmaktır. Bazen bir yasa metni, bir yargı kararı veya bir görüş paylaşımı; hak ve adalet arayışında olan bir kişiye kılavuz olabilir. Günceli takip etmek kadar, arşivlerin tozlu raflarında dokunulmayı bekleyen yargı kararlarına ulaşmak bizlerin keyif alacağı çalışma yöntemi olacaktır. Hayatını özgürlük, eşitlik ve adalet mücadelesine adanmış ünlü hak savunucusu Martin Luther King'in "Dünyanın herhangi bir yerinde adaletle yönelen tehdit, dünyanın her yerinde adalet için bir tehdittir." sözünü anımsayarak, insan hak ve özgürlükleri konusunda Bolu Barosu olarak sesimizin ve sözümüzün her zaman duyulur ve inanılır olmasını sağlamak adına bu yayını bir araç ve fırsat olarak görüyoruz. Baromuzun İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan bültenimizle; insan hakları konusunda güncel yargı kararları, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları ve başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olmak üzere uluslararası yargı organlarının kararlarından bilgi ve özetler paylaşılacaktır. Yayınımızda her sayıda önceden belirlenen bir konuya odaklanılarak, o konuda ön plana çıkmış AIHM kararları siz değerli okuyucularla paylaşılacaktır.

İlk sayımızı yayınlarken 6 Şubat 2023 tarihinde Ülkemizde yaşanan depremin acısını halen yüreğimizde hissettiğimizi bildirmek isteriz. Bu depremde canlarını yitiren meslektaşlarımıza ve tüm yurttaşlarımıza Allah'tan rahmet yakınlarına da derin sabırlar diliyoruz. Hayata tutunabilen tüm yurttaşlarımıza geçmiş olsun dileklerimizle birlikte acılara dayanabilme gücü temenni ediyoruz. Bültenimizin bu ilk sayısında gündem konusu olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin doğal afetlerle ilgili kararlarından dikkat çekici noktaları paylaşmanın faydalı olacağını düşündük. Belki bir dilekçede ya da bir yargı kararında paylaştığımız kararlardan bir alıntıyla bir mağdurun derdine çare bulmaya yardımımız olur ya da bu afetten ders çıkarması gerekenlere hukuk zemininde sorumluluklarının sınırlarının nereye kadar varabileceğini de hatırlatmış oluruz.

SAYGILARIMIZLA...

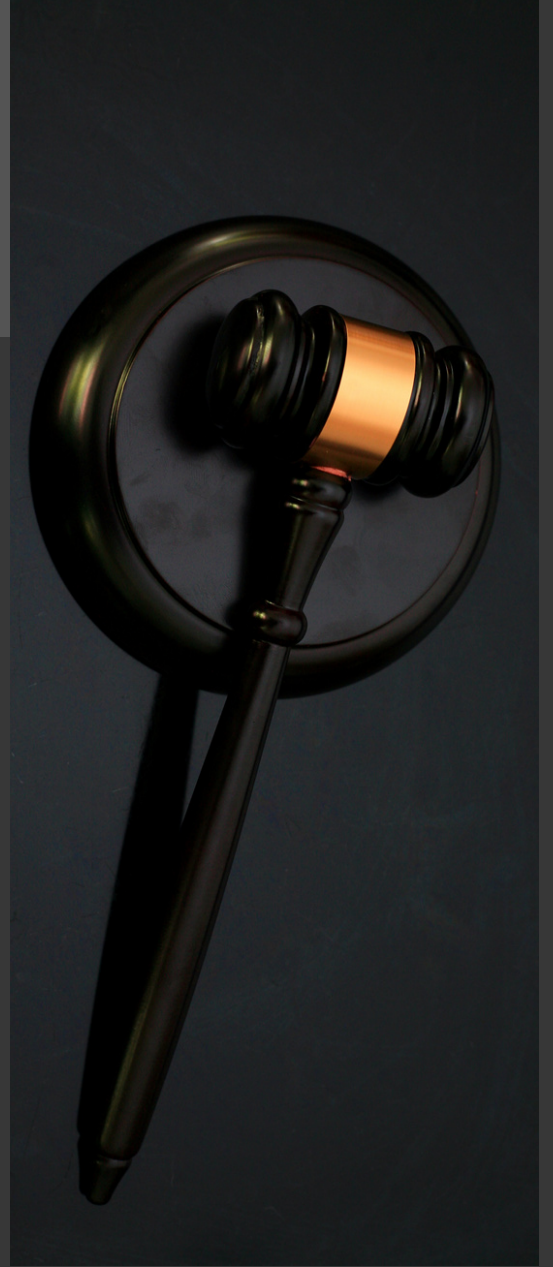
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA DOĞAL AFETLER

AV. CELAETTİN DÖNMEZ-BOLU BAROSU

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, doğal afetler nedeniyle meydana gelen can ve mal kayıpları konusunda az sayıda olsa da yol gösterici nitelikte önemli kararlar vermiştir. Yaşam hakkının kutsallığı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde korunması sadece kamu gücünü kullanan görevlilerin kamu gücünün sınırlarını aşmak suretiyle gerçekleştirdiği ihlaller için düşünülmemiştir. Aksine, nerede yaşamı etkileyen bir olumsuzluk varsa, orada devletin sorumluluğu en geniş şekilde ele alınmalıdır. Aşağıda özetlediğimiz AIHM kararları incelendiğinde devlete yüklenen pozitif yükümlülükler üç aşamada ele alınabilir:

Birincisi; Devlet insanların bu doğal afetlerden en az etkilenmesi için bilimsel yöntemleri de kullanarak şehir ve imar planlamalarını riskten uzak ve insan hayatını önceleyerek yapmalıdır. Örneğin bir aktif yanardağ bölgesinde insan yerleşimine izin vermek kabul edilmesi güç bir risktir. İklimsel olarak yoğun yağış alan ve sel olaylarının sıklıkla gerçekleştiği bölgelerde yerleşim alanları nehir veya dere yataklarından yükseğe, daha güvenli yerlere taşınmalıdır. Aynı tedbir deprem bölgeleri için de düşünülmelidir.

İkinci olarak, devletler doğal afetin gerçekleşme anını düşünerek gerçekleşen risk anında kayıpları ve zararları en aza indirecek tedbirleri düşünmeli ve etkili şekilde uygulamalıdır. Bir sel baskını, yanardağ patlaması, orman yangını ve benzeri durumlar için yerleşim yerlerinin erken uyarı ve tahliye planları önceden hazır edilmeli ve etkili şekilde uygulanabilir olmalıdır.

Afet bölgesine müdahale ve ilk yardım uygulamalarındaki aksamalar nedeniyle yaşam hakkı zedelenmişse ve bunun yanında maddi kayıplar oluşmuşsa devletin sorumluluğu yine tartışılacaktır. Son olarak, tüm bu yaşananlarda olumsuz sonuçlara etki eden kişilerin veya kurumların soruşturulmasında devlet etkin, hızlı ve adil bir soruşturma ve yargılama süreci izlemelidir. Özellikle deprem gibi doğal afetlerde, çok sayıda soruşturma yürütülmesi mağdur ve sorumlu kişilerin sayısının fazla olması gibi süreci olumsuz etkileyen unsurlara bağlı olarak sorumluların zamanaşımından yararlanarak cezadan kurtulması, devletin mutlak şekilde adil yargılanma hakkı bağlamında sorumluluğunu doğuracaktır. Bunlara ilaveten yani yaşam hakkından başka kişilerin mülkiyet haklarının da doğal afet sonucu zedelenmesi dikkate alınmalıdır. Bu sorumluluk durumlarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı pratiğine yansımalarından derlediğimiz örnek kararlardan önemli kesitleri aşağıda paylaşıyoruz:

BUDAYEVA/ RUSYA

(BAŞVURU NO: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 VE 15343/02)

20 MART 2008

Kabardino-Balkariya Cumhuriyeti (Rusya) sınırları içerisinde yer alan Elbruz Dağının eteklerinde bulunan Tyrnyauz şehri, 2000 yılının Temmuz ayında meydana gelen bir toprak kayması sonucu tahrip edilmiştir. Enkazda, birinci başvuranın eşi dâhil olmak üzere sekiz kişi hayatını kaybetmiştir. Felaketin sonucu olarak, başvuranlar yaralanmış, psikolojik travma geçirmiş ve evlerini kaybetmişlerdir. Bahsi geçen şehir 25.000 nüfuslu olup, şehir planı 1950'li yıllarda yapılmıştır. 2000 yılındaki toprak kayması öncesinde bu bölgede 1937 yılından başlamak üzere neredeyse her yıl heyelanlar yaşamış, 1960, 1977, 1993 ve 1999 yıllarında ise heyelanların boyutu ve verdiği zararlar ağır olmuştur. Bu heyelanları önlemek amacıyla bir baraj inşa edilmiş, 1999 yılındaki sel ve heyelan bu barajda çok ciddi hasar yaratmış, bu hasar ve barajın taşıdığı riskler yetkili makamlara Dağ Enstitüsü gibi kurumlarca bildirilmesine rağmen tedbir alınmamış ve 2000 yılındaki selde bu baraj yıkılarak başvuru sahiplerinin yakınlarının da arasında bulunduğu kişilerin ölümüne ve yaralanmasına neden olmuştur.

Mahkeme, Rus yetkili makamlarının, birinci başvuranın eşinin hayatını ve başvuruları ve Tyrnyauz sakinlerini 2000 yılının Temmuz ayında kasabalarını tahrip eden toprak kaymasından koruyamadıkları gerekçesiyle, Sözleşme'nin 2. maddesinin esas bakımından ihlal edildiğine hükmetmiştir. Yetkililerin, Tyrnyauz sakinlerinin öngörülebilir hayati risklerine ilişkin olarak, söz konusu tehlikeli bölgede toprak planlaması ve acil durum politikası uygulamalarında bulunmamağının haklı herhangi bir gerekçesi yoktur. Mahkeme ayrıca, felakete ilişkin olarak yeterli adli soruşturmanın yürütülmediği gerekçesiyle, Sözleşme'nin 2. maddesinin usul bakımından da ihlal edildiğine karar vermiştir. Nitekim, Rusya'nın Tyrnyauz'da meydana gelen kazadaki sorumluluk payı, herhangi bir adli veya idari merci tarafından ne incelenmiş ne de soruşturulmuştur. AİHM, ihlal kararını verirken şu hususun altını önemle çizmiştir: "Sözleşmenin 2. Maddesinde garanti altına alınan yaşam hakkının korunması sadece devlet görevlilerinin güç kullanmak suretiyle ihlal eylemlerini yasaklamamaktadır. Aynı zamanda, 2. Maddenin 1.Paragrafı Devletleri yetki alanındaki kişilerin yaşamlarını korumak için pozitif yükümlülükler de getirmektedir." Bkz.p. 128. Bu pozitif yükümlülükler her şeyin başında, devletin vatandaşların yaşamlarına yönelik riskleri bertaraf için gerekli yasal ve idari tedbirlerin alınmasını da kapsar. P129. AİHM, başvuruda Rusya makamlarının ihmali eylemlerini birden fazla boyutta ele almıştır. Öncelikli olarak, daha önceden sel ve heyelan riski gözetlenmesine ve rapor edilmesine rağmen şehir planlaması konusunda gerekli önlemlerin alınmadığı Mahkeme tarafından belirlenmiştir. P.151. İkinci olarak, Hükümet sel ve heyelan riski olmasına rağmen bu riskin gerçekleşmesine yakın bir zaman öncesinde vatandaşların uyarılmasını ve şehrin boşaltılmasını sağlayacak bir uyarı sistemini etkili şekilde kurmamış ve uygulamamıştır. Sonradan afetle mücadele için bütçeye kaynak ayrıldığı savunmasını AİHM ciddi görmemiş ve sadece başvurucuların iddialarını kanıtlamaya bir delil olarak kabul etmiş ve Hükümetin tedbirleri önceden değil sonradan aldığını kabul etmiştir. Felaketin sorumlularının soruşturulması konusunda herhangi bir adım atmayan Hükümet bu konuda da mahkum edilmiştir. Tarafların mülkiyet haklarının ihlal edildiği iddiaları AİHM tarafından kabul edilmemiştir. Bunun nedeni devlet tarafından bir tazminat imkanı tanınmış olmasıdır. Her ne kadar başvurucular bu tazminat teklifiyle kaybettikleri evlerin gerçek değeri karşılanmadığı iddia edilmiş ise de, AİHM bu konuda devlete yüklenen pozitif yükümlülüğün afet mağdurlarına kaybettikleri evin veya eşyanın tam piyasa değerini karşılama yükümlülüğü anlamında kabul edilemeyeceğine işaret etmiş ve olayda afetten etkilenen kişilerin sayısı, afetin boyutu, sağlanacak yardımın bütünü ve dağıtım kısıtları birlikte dikkate alınarak mülkiyet hakkının ihlal edildiğine dair iddialar ve talepler kabul edilmemiştir.

Mevcut dava, Vezüv yanardağının patlama ihtimaline bağlı tehlikeleri ve bu tehlikelerle mücadele etmek adına yetkili makamlarca alınan tedbirleri konu almaktadır. Yanardağın yakınlarında ki çeşitli bölgelerde yaşayan başvuranlar Hükümetin, ilgili tehlikeleri ele almak amacıyla uygun düzenleyici ve idari bir çerçeveyi devreye sokmayarak, yaşam haklarını korumaya yönelik yükümlülüklerini yerine getirmediğini ileri sürmüşlerdir. Başvuranlar ayrıca, karşı karşıya kaldıkları tehlikeler hakkında yeterli bilginin bulunmaması nedeniyle, özel ve aile hayatlarına saygı haklarının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuşlardır. AİHM başvuru sahiplerinin iç hukuk yollarını tüketmedikleri gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

AİHM kararını verirken, başvuru sahiplerinin iç hukuk mekanizmaları dahilinde yetkili makamlardan risklerle ilgili önleyici tedbirler alabileceğini, burada sonuç alamazlarsa iç hukuk yollarında idare mahkemelerinde bu konuyu dava konusu yapabileceklerini ve ayrıca 2009 yılında kabul edilen bir kanuna göre zarardan etkilenme riski olanların grup olarak dava açabilecekken, genel ifadelerle tedbirlerin etkin olmadığından bahisle AİHM'e başvuru kabul edilemez bulunmuştur.

ÖZEL VE DİĞERLERİ/TÜRKİYE

(BAŞVURU NO: 14350/05, 15245/05 AND 16051/05)

Mevcut dava, başvuranın aile fertlerinin, Türkiye’de en ölümcül depremlerden birinin meydana geldiği 17 Ağustos 1999 tarihinde, sismik aktivite haritasında “büyük risk bölgesi” olarak gösterilen bir bölgede bulunan Çınarcık kasabasında meydana gelen deprem nedeniyle yıkılan binaların altında kalarak ölmelerini konu almaktadır. Başvurucular Veli Göçer Arsa Ofisi isimli işletmeden satın alınan evlerin, yetersiz ve kalitesiz inşaat malzemeleri kullanılmış olması nedeniyle çökmesi sonucu yakınlarını kaybettiklerini iddia etmişlerdir. Evleri yapan işletme ortaklarından 3 kişi ve ayrıca iki teknik sorumlu hakkında yetkili makamlarca soruşturma başlatılmış olup bunlardan sadece ikisi ceza mahkemelerinde mahkum edilmiş, diğerlerinin soruşturmaları ise zamanaşımı nedeniyle sonlandırılmıştır. Sorumlu kamu görevlileri hakkında ise gerekli idari izinler alınmadığı için soruşturma başlatılamamıştır. Yalova Asliye Hukuk Mahkemelerinde başvuru sahiplerinin 1999-2001 yılları arasında açtığı

tazminat davaları ise 2009-2011 yılları arasında sonuçlanabilmiştir. AIHM, başvuruda daha önceden karar verdiği Budeyava v. Rusya Başvurusuna atıfta bulunarak Sözleşmeciler devletlerin doğal afetlerde dahi vatandaşların yaşam haklarını koruma ödevi ve sorumluluğu altında olduğunun altını çizmiştir. Burada devletlerin özellikle deprem gibi afetlerin ölümcül sonuçlarını ortadan kaldırmak için imar uygulamaları ve şehir planlaması tedbirlerini gerektiği şekilde almaları ve uygulamaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Söz konusu başvuruda ulusal makamlar, deprem bölgesindeki risklerin farkındadır. Yerel yöneticiler, bu bölgede inşaat izinleri verirken bölgenin deprem risklerini göz önüne alarak gerekli önlemleri alma sorumluluğu altındadır. Ancak Mahkeme başvurunun bu bölümünü, Sözleşmenin 35. Maddesi uyarınca zaman unsuru bakımından başvuru koşulları karşılanmadığından geri çevirmiştir. Mahkeme, ceza yargılamasının 12 yıl sürdüğüne işaret ederek Türk yetkili makamlarının, özellikle, ölümlere neden

olan söz konusu binaların yıkılması ile ilgili sorumlulukları ve koşulları tespit ederken hızlı hareket etmediğine kanaat getirmiş, Sözleşme'nin 2. maddesinin usul bakımından ihlal edildiğine karar vermiştir. Konunun kapsamlı olmasına ve soruşturmanın erken safhalarında bilirkişi raporları hazır olmasına rağmen sadece 5 kişi için soruşturma açılmış olması, 2 kişi mahkum edilirken 3 kişinin zamanaşımından yararlanması da dikkate alındığında, bu dosyada yargılama süresi makul kabul edilmemiştir. AİHM kararda, yetkili makamların, soruşturmanın önemini de dikkate alarak, binaların durumunu ve sorumlularını hızlı şekilde belirlemiş olması gerektiğini ve bu şekilde bu tarz olaylar karşısında sorumlulara karşı toleranslı davranılmasının önüne geçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Başvuru sonucunda başvurucuların her biri 30.000 Euro (toplamda 120.000 EURO) manevi tazminat almıştır.

Başvuranlar, 1996 yılı Ağustos ayında Biescas kamp alanında (İspanyol Pirene Dağları) şiddetli yağmur sonucu meydana gelen ve 87 kişinin ölümüne neden olan su baskını felaketinin kazazedeleridir. Söz konusu felakette birinci başvuran, ebeveynlerini, erkek kardeşini ve kız kardeşini kaybetmiş olup, diğer başvuranları hepsi yaralanmıştır. Başvuranlar özellikle, İspanya hükümetinin, Biescas kamp bölgesini kullananları korumak adına gerekli önleyici tedbirleri almadığından şikâyetçi olmuştur. Başvuranlar, yetkililerin, olası tehlikelerin farkında olmalarına rağmen, söz konusu arazinin kamp alanı olarak kullanılmasına izin verdiklerini öne sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuruyu farklı gerekçelerle kabul edilemez olarak nitelendirmiştir. Mahkeme, İspanya Ulusal Mahkemesinin (Audiencia Nacional) 2005 yılının Aralık ayında, birinci başvuru makul olarak nitelendirilebilecek bir miktarda tazminat (her bir yakını için 200.000 Euro'yu aşan miktarda) ödenmesine hükmettiğini ve başvuranın temyiz başvurusunun incelenmesi sonucunda da bu kararın Yüksek Mahkeme tarafından onaylanmasının ve hatta miktarın yükseltilmesinin muhtemel olduğunu kaydederek, başvuranın, İspanya Ulusal Mahkemesinin kararının ardından, Sözleşme'nin 34. maddesinin (bireysel başvuru hakkı) anlamı dâhilinde, Sözleşme'de öngörülen haklarının ihlal edildiğini öne süremeyeceğini değerlendirmiştir. Diğer başvuranlar, yalnızca ceza yargılamalarına, sivil taraflar olarak katılmışlar ve Mahkemeye başvuruda bulunmadan önce, yetkililer aleyhinde idari yargılama başlatmayı reddetmişlerdir. Dolayısıyla, iç hukuk yolları tüketilmemiştir.

25 años de la tragedia de Biescas

SERGIO MURILLO SALLDIAS SUPERVIVIENTE DE LA TRAGEDIA DE BIESCAS

“Siempre que vuelvo a Biescas se me hace un nudo en el estómago”

LUCELODOMACA

Pamplona

Hace 25 años perdió a sus padres y dos hermanos pequeños en la riada del cámping de Biescas. El pamplonés se ha convertido en un portavoz contra la injusticia sucedida aquel 7 de agosto de 1996

¿Ya vuelve a la zona?

Si, volvió al siguiente para ver cómo era realmente. La percepción que tenes de estas cosas es diferente a la que tenes en el momento de la tragedia. Después lo vuelvo un par de veces al año y estoy un año de aniversario y algunas cosas así. Al camping en sí. Lo que es el viento ha sido a la montaña. Me gusta mucho en su momento, el estado acompañando más de una vez.

¿Mucha diferencia entre el día de la tragedia y el primer día que volvió?

No. Es algo con mucha vegetación y tiene la gente a una explotación agrícola de la zona y se ven cosas. Mucha diferencia. Perché lo grande que era el camping, cuando estaba entre caravanas y tiendas en la ciudad. También record el barrido agua arriba para ver cómo había venido la historia. No sé por qué me acordaba de lo grande que era el río.

¿Qué siente al llegar?

Siempre que vuelvo se me hace un nudo en el estómago.

¿Ya volvió con su mujer y tres hijos?

He vuelto con ellos al sitio. Al camping aún no. Saben la historia y se la he contado porque los niños preguntan cosas. Yo quiero responder con naturalidad porque lo asumen bien. Aún no le he querido llevar a los niños al camping, cuando sean más mayores igual sí.

¿Cómo se le comentó a sus tres hijos?

Los niños no son tontos. De repente un día despiertas que el abuelo no es el papá de mi papá porque es su hijo y entonces yo porque los demás niños no lo conocen. Bueno, pues es así porque lo demás niños no lo conocen. Bueno, pues es así porque lo demás niños no lo conocen. Bueno, pues es así porque lo demás niños no lo conocen.

¿Qué hace un chaval de 18 años al perder toda la familia?

No sé cómo sería. No lo he creído, la situación, rabia, frustración. Al final, aceptas que tienes que seguir por tu vida y a veces se puede perder. Con diez años sí tienes toda la vida por delante y lo tienes que disfrutar.

¿Qué le hace esas horas habituales de los 12 años?

La verdad es que no. Intenté en la medida de lo posible llevar una vida normal. Me fui a vivir con mis tíos. El resto, estudiar, trabajar. Supuse un gran trabajo llevar esa vida cotidiana.

El tema de estar pendiente de los jueces con esa edad, de convertirse en un portavoz de la lucha y de pasar tras ocho años cómo se lleva?

No lo deseo a nadie pasar por juicio. Más aún siendo un tema legal. Como es un mal trabajo. Seré todo por la forma en la que se

profundó la justicia. Hoy vas vivo, a lo que se me da vida, es bueno. Es como volver a nacer. Un gusto continuo. Cuando pareciera que se agotaba.**Y todo sin ayuda psicológica...**

Pues a hacer mi propio trabajo con psicólogos poco menos después de lo sucedido. Me fue muy útil y me ayudó mucho. Yo iba con los amigos y les decía que yo contaba que me necesitaba. Pero eso es un trabajo de apoyo, el mío.

Sus 15 y primeras mujeres se convirtieron en la nueva familia, pasó a ser el pequeño de la casa.

Tenía mucha confianza con todos ellos. Me gustaba mucho tener a mi alrededor de referencia, eran familias numerosas. El cambio de papales de los papales me dejó mucha de inmediato. Uno se acostumbra poco a poco.

Recordar lo último que hizo con sus padres?

Los últimos estavimos de excursión. Una excursión muy bonita. Los teleféricos, que en invierno son para subir a las picas, en primavera y verano se utilizan para subir a las picas con poco esfuerzo y sirve para hacer rutas que las cimas de la montaña. Nosotros íbamos nosotros, a subir el teleférico, ver la montaña, vimos maromas y si

después de comer, bajamos al camping.**¿Había alguna previsión de tormenta?**

Nada. Ahora tenemos una percepción de previsión muy diferente a la de antes. Como mucho vamos el tiempo al medio día. Volvimos al camping porque era a la hora de volver. Cuando los amigos nos encontramos con que ya estaba lloviendo pero sin ver que fuera tormenta ni nada.

¿Cómo fue?

Pues... de repente de repente a la hora de volver a casa para recogernos porque llovió. Era una lluvia muy fuerte. De hecho, al haberlo sido más minutos nos habíamos ido por

que en la tienda de campaña no se puede resguardar. Era agua.**No fuerte como cuando nos fue a la fuerza que nos fue a la fuerza. En el momento de lluvia, estaba oscuro por la tormenta. Borró. Fue como cuando te envuelve una ola en el mar. Era un multiplicado. Un tsunami.****¿Cómo fue el momento de llegar?**

Conquistado salvarnos, cómo? Me suelen preguntar, ¿qué hicieron? ¿qué pasaron? Nada. Hemos lo que puedes pero la ola puede contener. Tiempo pasado, en todo de manera instintiva. Movieron los brazos para agarrarse, patines para salir a flote, todo instintivo. Me acuerdo, que pensaba en la familia? Nada. En ese momento. Hemos no estar en el hospital calmado o personas. Me acuerdo que me acordaba de cómo fue para seguir. Aparecí en la parte buena del campamento enganchado en una rama de un árbol tirado, ahí me sacaron.

¿De dónde sacó la fuerza para seguir?

No lo sé. Con 16 años tenía muy poca vitalidad. Tenes el mundo entero para convertirlo. Lo fuerza para llevar el juicio la acción de la rabia que produce la injusticia. De ahí sacas la fuerza. Lo teníamos muy claro.

AMATO V. TÜRKİYE
(Başvuru No:58771/00)

Bakanlar Kurulu Kararıyla 1962 yılında afet bölgesi ilan edilen ve daha sonraları yapılaşma izni verilmeyen ve ciddi afet riski olduğu ilan edilen İzmir ili Asansör semtinde 1994 yılında bir ev satın alan başvuru bu evde yaşamasa da, 1995 yılında meydana gelen bir heyelan sonucunda evi düşen kayalar nedeniyle hasar görmüştür. Sonrasında İzmir Valiliği hayati risk oluşturduğu gerekçesiyle evin yıkılmasına karar vermiş ve karar başvurucuya haber verilmeksizin uygulanmıştır. Başvuru tazminat istemiyle İzmir İdare Mahkemesine başvurmuş ancak Mahkeme dava konusu evin daha önceden yapılaşma yasağı olan bir alanda yapıldığını ve evin eski sahibi tarafından bilindiği, başvuru da bölgenin riskli olduğunun ilan edilmiş olması sebebiyle durumdan haberdar olması gerektiğini, ayrıca yapının korumaya değer tarihi ve mimari bir özelliğinin de olmadığı gerekçesiyle boş olan evin yıkım işleminde hukuka aykırılık olmadığına hükmetmiştir. Kararın temyizinde de sonuç değişmemiştir. Başvuru, yıkımla ilgili önceden

bilgilendirilmediği ve yıkılan evine karşılık herhangi bir tazminat almadığı gerekçesiyle, AIHS 1. Numaralı EK Protokol ile korunan mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AIHM, başvurunun incelemesinde yıkılan evle ilgili işlemin yani başvuru milkiyet hakkını kullanmasına engel olan yıkımın yasal zemini olduğunu ve meşru amaçla yapıldığını belirlemiştir. Ancak, işlemin yaşam hakkını korumasına rağmen başvuru evine karşılık bir tazminat ödenmemesi farklı bir açıdan tartışılmıştır. Hükümetin, başvuru bölgenin risk durumunu bildiği, yapılaşma izninin olmadığı savunmalarına karşı AIHM bölgede taşınmaz alım satımının yasaklanmadığını, tapu kayıtlarında buna dair bir şerh olmadığını ve 1995'deki heyelandan bir yıl öncesinde bu işlemlerin gerçekleştiğinin altını çizmiştir. Ayrıca AIHM, daha önceki yıllarda bölgedeki mülk sahiplerine gönderilen tahliye yazılarının başvurucuya tebliğ edilmediğini, önceki mülk sahiplerine yapılan bildirimlerin başvuru için bir sonuç doğurmayacağını da belirtmiştir. Bu nedenlerle başvuru mülkiyet hakkı ihlal edilmiştir.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NDEN VE AVRUPA KONSEYİ'NDEN HABERLER

- İrlanda Cumhuriyeti'nden yargıç Síoifra O'Leary 1 Kasım 2022 tarihi itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 3 yıl süreyle görev yapmak üzere yeni başkanı seçildi. Böylece AİHM tarihinde ilk kez bir kadın yargıç başkanlık görevini üstlendi.
- AİHM Türkiye'de meydana gelen depremlerden etkilenen illerden yapılan başvurular hakkında bazı tedbirlerin uygulanması kararı almıştır. İçtüzük 47. Maddesi uyarınca 6 Şubat 2023 tarihinden sonra yapılan başvurularla, bu tarihten önce yapılan ancak henüz sonuçlanmayan başvuruların değerlendirme süreci bir sonraki ilana kadar askıya alınmıştır.
- 6 Mart 2023'te Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İdam Cezasını Yasaklayan Ek Protokolü imzalamasıyla Avrupa Konseyi'ne üye tüm ülkeler idam cezasını yürürlükten kaldırmış oldu.
- Rusya Federasyonu'nun 2022 yılında Avrupa Konseyi üyeliğinden ayrılmasının ardından İngiltere 2023 Mart ayında AİHS'den ayrılma konusunu ülke genelinde tartışmaya açtı. Brexit Anlaşmasıyla Avrupa Birliği'nden ayrılan İngiltere, Ülkeye özellikle Manş Kanalı üzerinden yasadışı yollarla gelecek göçmenlerin tutuklanmasına ve Ruanda'ya gönderilmesine dair yasal tedbirleri gündeme almış durumda. Göçmenlik başvuruları sonuçlanana kadar, göçmenlerin Ruanda'da tutulmasına dair düzenlemelerin AİHS'ne aykırı bulunması halinde İngiltere'nin Sözleşme'den çekilmesi şimdiden tartışılmaya başlandı.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NDEN TÜRKİYE

- 2022 YILI SONUNDA AİHM'DE DERDEST 74650 DOSYANIN %26,9'UNA DENK GELEN 20100'ÜNÜ TÜRKİYE'DEN YAPILAN BAŞVURULAR OLUŞTURUYOR. 2. SIRADA 16750 BAŞVURU İLE RUSYA, 3. SIRADA İSE 1010 BAŞVURUYLA UKRAYNA BULUNUYOR.
- 2022 YILINDA; TÜRKİYE HAKKINDA 6493 BAŞVURU KABUL EDİLEMEZ BULUNURKEN, 752 BAŞVURU HAKKINDA YARGISAL BİR KARAR VERİLMİŞTİR. 652 BAŞVURU HÜKÜMETE SAVUNMASI İÇİN İLETİLMİŞKEN, 12551 BAŞVURU YARGISAL BİRİMLERE GÖNDERİLMİŞTİR.
- BAZI DOSYALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ NEDENİYLE 2022 YILINDA TÜRKİYE HAKKINDA TOPLAM 80 KARAR VERİLMİŞTİR. BU KARARLARIN 73'ÜNDE AİHS'NİN EN AZ BİR MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİNE KARAR VERİLMİŞTİR. 5 KARARDA TÜRKİYE'NİN AİHS'Nİ İHLAL ETMEDİĞİNE KARAR VERİLMİŞKEN, 2 DOSYA HAKKINDA YETKİSİZLİK, İLK İTİRAZ, GÖZDEN GEÇİRME VEYA SADECE TAZMİNE DAİR KARARLARDAN BİRİ VERİLMİŞTİR.

- TÜRKİYE HAKKINDA VERİLEN İHLAL KARARLARI YOĞUNLUKLA ÖZGÜRLÜK VE GÜVENLİK HAKKININ İHLALİ (27), ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİ (16) VE MÜLKİYET HAKKININ İHLALİNE (20) DAİR OLMUŞTUR.

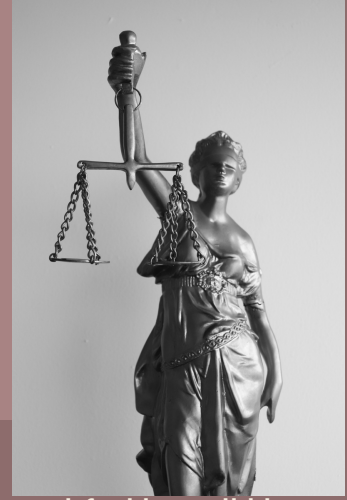
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN 2022'DE VERDİĞİ EN BEĞENİLEN VE BEĞENİLMEYEN KARARLARI

.2022'nin en iyi kararı Safi ve diğerleri v. Yunanistan Kararı olmuştur. Karar Türkiye'den Yunanistan'a giden ve içinde 27 göçmenin olduğu bir teknenin batırılması sonucu 11 kişinin hayatını kaybetmesi ile ilgilidir. Kararda 2. Madde kapsamında yaşam hakkının ihlali, 3 madde kapsamında kurtulan mültecilere yapılan gayrı-insani muameleler nedeniyle özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline oybirliğiyle karar verilmiştir.

.En kötü karar ise Y ve diğerleri v. Bulgaristan kararı olmuştur. Aile içi şiddet sonucu eşi tarafından öldürülen kadının yakınları tarafından yapılan başvuru AIHM tarafından kabul edilemez bulunurken, gerekçede başvuruların Mahkemeye, Bulgaristan tarafından aile içi şiddetle mücadele konusunda yetersizliği gösteren istatistiklerin sunulamamış olmasına işaret edilmiştir. Oysa ki, bu konuda zafiyet gösteren bizzat aleyhine başvuru yapılan devlettir. Aile içi şiddet konusunda ispat yükü konusunda başvuruların dezavantajlı konumda tutulması hukuk çevrelerince eleştirilmiştir.

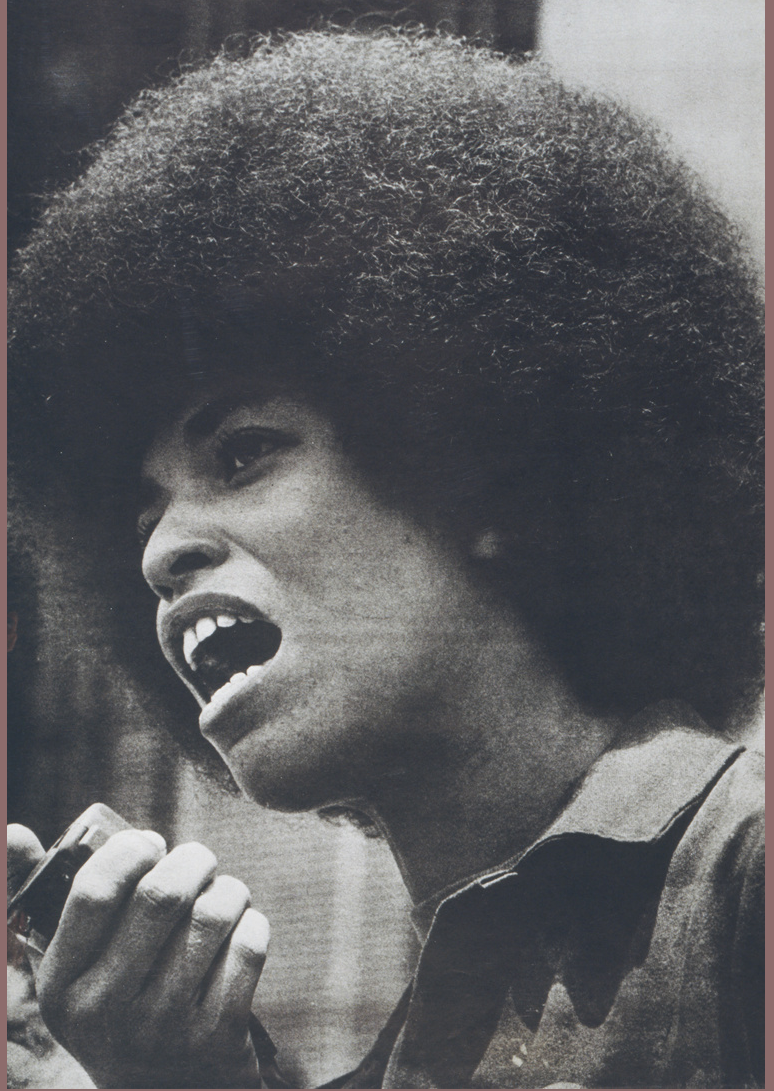
DOĞAL AFETLER BAĞLAMINDA KADINA YÖNELİK CİNSİYET TEMELLİ İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Dünya'da insanlar ırk, cinsiyet, din, dil gibi ayrımlara ve rastlantısal farklı özelliklerine bakılmaksızın ve hiçbir koşulda çiğnenmemesi gereken –yaşama, beslenme, barınma, güvenlik ve sağlık gibi– birtakım temel insan haklarına sahiptir. Her bir kişinin sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu bu temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilebilmesi, geliştirilebilmesi ya da bu hakların çiğnenmemesi gerektiği konusu, insanın karşısına yalnızca soykırım, işkence, ırkçılık ya da yabancı düşmanlığı gibi birtakım tutum ve davranışlarla ya da savaş ve bazı çatışma ortamlarında ortaya çıkmazlar. Söz konusu temel insan hakları ihlalleri aynı zamanda çok sayıda can ve mal kayıplarının ya da yaralanmaların yaşandığı afetlerle de birlikte yaşanmaktadır. Üstelik doğal afetlerden etkilenen kişilerin insan haklarını tehlikeye sokan, ihlal eden durumlar ya da tutum ve davranışlar çoğu zaman bilinçli ya da planlı bir şekilde de gerçekleşmezler. Bu ihlaller, uygun olmayan politikalardan, ihmallerden ya da afetlerin muhtemel sonuçlarına hazırlık ve müdahale için yetersiz kaynak ayrımı ve yetersiz kapasiteden kaynaklandığı gibi, asıl temelde yatan neden kişilerin ve/veya devletlerin –ve daha altta yer alan kurum ve kuruluşların– olaylara, olgulara ve kişilere yönelik bakış açısı ya da insan anlayışından kaynaklanmaktadır. Daha doğrusu, insanın varlıksal yapısının ve değerinin merkeze alınmadığı bakış açılarından ve insanın kendisinin göz ardı edildiği görülmektedir. Dolayısıyla temelde krizlerin ya da afetlerin kendisi doğası gereği herhangi bir ayrımcılık, şiddet ya da hak ihlalleri içermezler, afetlerin etkileri ve ortaya çıkardığı sonuçlar meydana geldiği yerdeki kişisel ve toplumsal yapıyla özgün bir bağlama sahiptir. Başka bir deyişle, “toplumların sosyal, kültürel, politik ve ekonomik özellikleri, onların afetler karşısında verdikleri tepkileri, başa çıkma kapasitelerini etkilemektedir” (Varol ve Gültekin, 2016: 1433). Dolayısıyla bir felaket, yalnızca doğal tehlikelerin insanlara zarar vermesi nedeniyle ortaya çıkmaz, aynı zamanda genellikle sosyal, politik ve ekonomik yapıların ve bu yapısal çevre içerisinde yaşamın nasıl oluşturulduğunun bir sonucu olarak meydana gelir. Örneğin, iki toplum benzer doğal tehlikelere maruz kalabilir, ancak tehlikeden kurtulma yeteneklerini belirleyebilecek farklı duyarlılıklara ya da farkındalıklara sahip olabilirler. Kısacası tehlikeler temelde dış tehditlerdir, ancak ortaya çıkan felaket, iç sorumlulukların yansımasıdır (Izquierdo, 2015: 2-3).

Bu açıdan düşünüldüğünde, bir toplumda örneğin “kadınların afetlere karşı artan savunmasızlığı, doğal afetlerin toplumsal doğasının –toplumsal gerçekliğin– bir tezahürüdür. Afet doğal bir olayla başlasa ya da onun tarafından tetiklense de toplum üzerindeki etkisi, içinde yer aldığı sosyal sistemden kaynaklanmaktadır”. Afetler bu nedenle doğası gereği sosyal süreçlerdir ve bu yüzden toplumdaki her bir bireyi farklı şekilde etkilemektedir. Bu durum toplumdaki kimi bireyleri ve grupları afetler karşısında daha fazla savunmasız hale getirir. Çünkü bir bireyin savunmasızlığının temelleri cinsiyet, etnik köken, sınıf, yaş ve engellilik gibi bir dizi faktör tarafından belirlenen sosyal ilişkilerden kaynaklanmaktadır (Fisher, 2010: 904)

Örneğin, afetler sırasında artan cinsiyete dayalı şiddet riski, toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ile bağlantılıdır. Bir felaket, cinsiyet eşitsizliğini destekleyen ve cinsiyete dayalı şiddeti yapılandıran sosyal ve kültürel faktörlerden izole edilmez (Ahmad, 2018: 114). Bu açıdan dünyanın pek çok yerinde, sosyal ve kültürel cinsiyete dayalı izolasyon ve ayrımcılık gelenekleri, kadınları kendi özel alanında kalmaya zorlar, böylece yalnızca onların toplumu yeniden inşa etme ve rehabilitasyon süreçlerine katılmalarını engellemekle kalmaz, aynı zamanda insani yardım gibi hizmetlerin kadınlara ulaşmasını da engellemektedir (Izquierdo, 2015: 33). Afetlerin cinsiyete dayalı boyutları, 1990'lardan bu yana bilimsel olarak önemli bir ilgi görmektedir (bkz. örneğin, Fothergill, 1996; Enarson, 1998; Fordham, 1998).

Afetlerin çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi diğer marjinalleştirilmiş sosyal gruplarla birlikte kadınları da orantısız bir şekilde etkilediği belirgin hale geldiğinden toplumsal cinsiyet konusuna olan ilgi genellikle savunmasızlık paradigmasından kaynaklanmıştır. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda, birçok toplumda kadınların, yerel ve uluslararası düzeydeki eşit olmayan güç ilişkileri nedeniyle erkeklere sunulan doğal tehlikelerden korunma araçlarına erişimden yoksun bırakıldığı vurgulanmaktadır.

Savunmasızlık paradigmasının güçlü bir şekilde dile getirilmesi, Afet Riskinin Azaltılmasının (DRR) önemli bir bileşeni haline getirmiştir. Afet riskini azaltmaya yönelik politika ve uygulamalarda kadınların özel savunmasızlıklarının dikkate alınması gerektiği görülmüştür (Gaillard vd., 2016: 431).

DOĞAL AFETLERDE KADINA YÖNELİK CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET VE AYRIMCILIK: İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

- Cinsiyete dayalı şiddet, temeli toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan bir olgu olup, birçok toplumda en sık görülmeye devam eden bir insan hakkı ihlalidir. Cinsiyete dayalı şiddet ve kadına yönelik şiddet kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılır, fakat her iki ifade eş anlamlı değildir. "Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi" (1993), kadına yönelik şiddeti cinsiyete dayalı şiddetin bir alt kategorisi olarak tanımlar (Terry, 2007: xiv). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 19 Sayılı Genel Tavsiye Kararında, kadına yönelik şiddet bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, "kadınların, erkeklerle eşit olarak hak ve özgürlüklerini kullanmalarını ciddi şekilde engelleyen bir ayrımcılık biçimidir" şeklinde tanımlanır.

Diğer yandan, BM tarafından kabul edilen 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 1. maddesi kadına yönelik ayrımcılığı tanımlamaktadır: 7 Buna göre ayrımcılık toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, yani bir kadının sırf kadın olması nedeniyle maruz kaldığı veya kadınları artan oranlarda etkileyen şiddeti de içermektedir. Bu şiddet, kadına fiziksel, zihinsel ya da cinsel yönden zarar veya acıya neden olan davranışları, bu davranışlara ilişkin tehditleri, zorlamayı ve özgürlüklerin kaybedilmesine neden olan diğer davranışları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ilgili Sözleşme hükümleri açıkça şiddet uygulamasa da bu hükümlerin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Kadınların genel uluslararası hukuk veya insan hakları sözleşmeleri altındaki insan hakları ve temel özgürlüklerini kullanmalarını engelleyen ya da tehlikeye sokan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Sözleşmenin 1. Maddesi kapsamında bir ayrımcılık biçimini oluşturmaktadır. Bu hak ve özgürlükler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Yaşam hakkı;
- İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya maruz kalmama hakkı;
- Uluslararası ve ülke içi silahlı çatışma durumlarında insani normlara göre eşit korunma hakkı;
- Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; • Hukukun korumasından eşit biçimde yararlanma hakkı;
- Aile içinde eşitlik hakkı;
- Elde edilmesi mümkün olan en yüksek standartta fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı;
- Adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkıdır.

Kısacası, cinsiyete dayalı şiddet, bireyleri ya da birtakım grupları cinsiyetlerine göre hedef alan şiddeti ifade etmektedir (İzumi, 14). Cinsiyete dayalı şiddet; sırf cinsiyetleri nedeniyle bir kadına, erkeğe, kız veya erkek çocuğa yönelik gerçekleşen ve onlar üzerinde muhtemelen fiziksel, cinsel veya psikolojik tahribata veya acıya neden olan birtakım eylemlerdir. Başka bir deyişle, kişiye cinsiyeti nedeniyle uygulanan herhangi bir eylem veya zarar tehdidini içerir. Risk faktörleri genellikle önceden var olsa da felaketin –ya da yaşanan herhangi bir afetin– kendisi ve buna yanıt verme çabaları cinsiyete dayalı şiddet oluşumunu şiddetlendirebilir (International Disaster Law Project, 2018: 1). Dolayısıyla toplumsal cinsiyete dayalı olarak kişilerin yaşadıkları güvenlik, ayrımcılığa uğrama ve birtakım hak ihlalleri gibi sorunlar yalnızca silahlı çatışma, terörizm, salgın hastalıklar, ekonomik ya da siyasi krizler ile bağlantılı değildir, aynı şekilde doğal afetlerin de cinsiyete dayalı şiddeti ve ayrımcılığı arttırıcı etkisi olduğu görülmektedir (Enarson, 2008: 140). Öyle görünmektedir ki, afetlerin etkileri cinsiyetten bağımsız değildir. Afetler cinsiyet özellikleri de dahil olmak üzere, dünya çapında zaten marjinalleştirilmiş insanları orantısız bir şekilde etkilemektedir (World Disasters Report 2020: 147-148). Diğer yandan, toplum içerisinde bu tür olayların daha önceden yaygınlık gösterdiği ve çoğu zaman birtakım önyargılardan ya da ahlaki değer yargılarından dolayı üstü örtülebildiği düşünüldüğünde, üstelik aile içi şiddet, cinsel sömürü, istismar, çocuk yaşta evlilik ve insan ticareti dahil olmak üzere farklı biçimlerde gerçekleştiği de hesaba katıldığında, afetler sırasında ve sonrasında cinsiyete dayalı şiddeti araştırmak ve bu konuda doğru veriler elde etmek oldukça zordur.

CİNSEL İSTİSMAR, ŞİDDET VE TECAVÜZ

Cinsel ya da toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve saldırı bir insan hakkı ihlalidir. Bu türden insan hakları ihlalleri çoğu zaman bir toplumda ya da topluluklar içindeki eşit olmayan cinsiyet ilişkileri ve gücün kötüye kullanılmasıyla bağlantılıdır. Afetler, çeşitli nedenlerle özellikle kadınların ve kız çocukların cinsel şiddete, sömürüye ve saldırılara karşı daha fazla savunmasızlığını arttırabilir. Afetler bağlamında oluşabilecek cinsiyete dayalı şiddet türleri açısından düşünüldüğünde, afetlerin etkisi kadın ve erkekler arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin kadınlar ve kız çocukları afet durumlarında cinsel istismara karşı daha savunmasızdır ve yiyecek, barınma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçların giderilmesine karşılık fuhuş baskısıyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Fuhuş endüstrisi genellikle mülteci veya yerinden edilmiş nüfus ile yerel topluluk arasındaki etkileşimin bir parçası haline gelebilir. Ayrıca yalnızca kadınlar değil aynı zamanda erkekler de bu tür durumlarda cinsel istismara uğrama riski altındadır. İnsanları cinsel şiddetten koruyabilecek güvenli barınma, bilgiye erişim, güvenlik tedbirleri ya da sağlık hizmetleri gibi temel kaynaklar, bir afet ya da felaketlerden sonra ciddi bir şekilde sınırlanır ya da kullanılamaz hale gelebilir (National Sexual Violence Resource Center, 2009: 1-2). Afetler sonrasında kurulan aşırı kalabalık geçici barınma merkezlerinde ya da kamplarda, kadınlar ve çocuklar cinsel şiddete karşı daha savunmasız kalırlar. Kadınlar gerek barınma merkezlerinde gerekse barınma alanlarına su ve benzer temel yaşam malzemeleri tedarik ettikleri sırada, cinsel saldırılara maruz kalmaktadırlar. Ayrıca iyi planlanmamış insani müdahaleler bu riski daha fazla artırır. Diğer yandan afetler sonrası ekonomik zorluklar, kadınları bazen kolluk kuvvetleri ve insani yardım görevlileri gibi yetkili makamlardaki erkeklere karşı cinsel sömürüye ve fuhuşa açık hale getirmektedir. Başka bir deyişle, doğal afetler ya da iklim değişikliği gibi olaylar bağlamında insani yardım ortamları da cinsel şiddet ve saldırı riskini arttırabilir. Rezaeian (2013) tarafından doğal afetler ve şiddet arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmada, doğal afetlerin hem kısa hem de uzun vadede şiddet oranını artırdığı görülür.

IFRC'ni afetlerde toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 2015 tarihli raporunda, insanların afetler nedeniyle yerinden edilmesi bağlamında cinsel şiddetin artış gösterdiği tespiti yapılmıştır (UNFPA/UNICEF, 2020: 27). Örneğin yaklaşık 200.000 Haitilinin ölümüne ve bir milyon insanın yerinden edilmesine yol açan 2010 Haiti depremi sonrasında, kadına yönelik cinsel istismar artış göstermiştir. Özellikle kalabalık ve güvenli olmayan barınma koşulları ve bazı kamplarda kolluk kuvvetleri tarafından güvenliğin sağlanamaması, depremin ardından tecavüz olaylarının artmasına neden olmuştur. Deprem sonrası güvencesiz ekonomik koşullar, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik cinsel istismarın artmasını daha da kolaylaştırmıştır. Benzer şekilde, çoğunluğunu erkek personellerin oluşturduğu yardım kuruluşları çalışanları tarafından, kadınlar birtakım gıda ve temel yaşam malzemelerinin karşılanması uğruna cinsel istismara ve tacize rıza göstermek zorunda bırakılmıştır

FİZİKSEL VE PSİKOLOJİK ŞİDDET: AİLE İÇİ ŞİDDET

Aile içi şiddet, herhangi bir ilişkide en yakın kişilerce, yani mevcut ya da eski eşler, en yakın partner olarak ifa edilen kişiler veya kız/erkek arkadaş tarafından işlenen şiddettir. Aile içi şiddet yalnızca fiziksel güçle sınırlı değildir, aynı zamanda cinsel saldırılar ve genellikle tarafların birbirleri üzerinde güç ve kontrol kazanmaya yönelik tehditkâr davranış biçimlerini de içerir. Dolayısıyla yakın partner istismarı, yakın partner şiddeti ya da evlilik içi istismar gibi çeşitli isimlerle adlandırılan aile içi şiddet, tek bir davranış şeklini değil birçok fiziksel, cinsel ve/veya psikolojik davranış örüntüsünü içermektedir. Her ne kadar aile içi şiddet cinsiyetten bağımsız olsa da kadınların ve kız çocukların fiziksel yaralanmalar veya psikolojik baskı ya da tehdit içeren eylemler ile karşılaşma olasılığı daha yüksektir. Aile içi şiddet, aile içindeki çocukları cinsel ve fiziksel istismar açısından yüksek risk altına sokabilmektedir.

Kadına ve kız çocuklarına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet bir insan hakları ihlalidir ve fiziksel ve psikolojik şiddet içerikli aile içi şiddet ise doğal afetler sonrasında ya da ülkede yaşanan çatışma ortamlarıyla birlikte artış gösterebilmektedir. Çoğu zaman erkekler tarafından kadınlara ve çocuklara karşı fiziksel, psikolojik şiddet ve cinsel istismar –ya da saldırı– afet sonrası birtakım nedenlere bağlı olarak artış göstermektedir.

Özellikle aile içi şiddetin yaygın olduğu toplumlarda, doğal afetler ya da çatışma ortamları sonrası aile içi şiddet önemli bir sorun olarak ortaya çıkar. Doğal afetler sonrası erkeklerin ailenin geçimini sağlamada yaşadıkları sorunlar ve kaygılar ya da işlerini kaybetmeleri başta erkek olmak üzere, aile fertleri içerisinde ruhsal açıdan bir baskı oluşturmakta ve aile içi şiddet riskini arttırabilmektedir. Aynı zamanda aile içi şiddet, bir felaket ya da afetler sonrasında geçici barınaklarda kalmaya zorlanan kadınların ve kızların karşı karşıya olduğu insan kaynaklı tehlikeler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Doğal afetler, çaresizlik ve/ya da güvensizlik duygularını artırarak kişinin gerek kendi güvenliği gerekse ailesinin korunması üzerindeki kontrol kaybı duygularını öne çıkararak, aile içi şiddet için önceden var olan risk faktörlerini birleştirebilir. Örneğin, Avustralya'daki 2009 yılında "Kara Cumartesi" olarak adlandırılan orman yangınlarının ardından, nitel görüşmeler ve birtakım bulgular, yangınlardan etkilenen aileler arasında aile içi şiddet konusunda bir artış olduğunu gösterir. Nitekim Debra Parkinson ve Claire Zara tarafından afet sonrası aile içi şiddeti içeren Avustralya'daki söz konusu araştırma, "Kara Cumartesi" olarak adlandırılan orman yangınları felaketleri ardından aile içi şiddetin arttığı yönünde bulgular ortaya koymaktadır

Doğal afetler sırasında kadına yönelik şiddete ilişkin veriler oldukça sınırlı olmakla birlikte gelişmiş ülkeler bağlamında yapılan kimi araştırmalar, afet ile kadına yönelik özellikle de aile içinden yakın kişiler tarafından gerçekleşen şiddet arasında belirgin bir bağlantının olduğunu kanıtlamaktadır. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerde kadına yönelik şiddet-doğal afet bağlantısına ilişkin uluslararası araştırmaların daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, şiddet ve afet arasında cinsiyete dayalı ilişkinin boyutunu, ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerin dışında da gerçekleştiğini göstermek için kimi araştırmalar yapılmış ve afetlerin kadınlara yönelik şiddeti attırdığı bulgularına ulaşılmıştır. Örneğin, Haiti'deki depremden¹⁰, Bangladeş'teki sel ve siklondan¹¹, Nikaragua ve Honduras'taki Mitch Kasırgası'ndan¹², Filipinler'deki volkanik patlamadan¹³ ve Hint Okyanusu'ndaki tsunami'den¹⁴ sonra kadına yönelik şiddetin arttığı görülmektedir. Aslında kadına yönelik şiddetin ya da kadınların ve kız çocukların afetler karşısında savunmasızlığın temel kaynağı Enarson'un da ifade ettiği üzere çoğu zaman basit bir şekilde yoksulluktan kaynaklandığı düşünülür.

Olumsuz ekonomik yaşam koşulları, şüphesiz afetlerde insanların daha büyük sorunlara ve risklere maruz kalmasına neden olmaktadır, fakat bir toplumda aile yapısı, medeni durum, yaş, cinsiyet, fiziksel yetenek, vatandaşlık durumu, ırk ve etnik köken ve dil gibi unsurlar da kadınları dezavantajlı duruma getirmekte ve bu faktörler diğer ekonomik koşullar ile etkileşime girerek kadınlara yönelik daha adaletsiz koşullara zemin oluşturmaktadır. Erkek şiddetinin afet bağlamında kızları ve kadınları nasıl riske attığı konusu çok fazla anlaşılılmamakla birlikte aile içi şiddet, kadınların afetlere karşı özel olarak toplumsal cinsiyete dayalı savunmasızlığına katkıda bulunan sosyal bir gerçektir

ÇOCUK EVLİLİĞİ

On sekiz yaşından önce evlilik olarak tanımlanan çocuk yaşta evlilik, kadınlar ve kızlar için birçok sağlık ve sosyal sonuçlarıyla ilişkilidir (Schlecht vd., 2013: 234). "Çocuklar nadiren özgürce rıza gösterdiğinden veya genç yaşta evlenmenin uzun vadeli sonuçlarını anladığından, erken evlilik bazen zorla evlilik olarak da ifade edilmektedir. Çocuklar aileleri tarafından evlenmeye zorlanabilir veya yaşamlarını daha iyi hale getireceğine inancından kaynaklı olarak evliliği kendileri de seçebilirler". Ayrıca çocuğun yaşı ne kadar küçükse, evliliğin çocuklar üzerindeki fiziksel ve zihinsel sağlıkları açısından tehlike o kadar büyük olabilir (Vision World, Research Report, 2013: 6). Çocuk yaşta evlilikler, insani kriz ve silahlı çatışma veya doğa afetler gibi olaylar sonrasında kız çocuklarını orantısız bir şekilde etkileyebilecek küresel bir olgudur. İnsani kriz ortamlarında küçük yaşta evlenmek zorunda bırakılan kızların eğitim süreçlerinin ortadan kalkması, fiziksel ve cinsel şiddet, zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları ve doğum sırasında komplikasyonlar ve hatta ölümlerle karşı karşıya kalmaları gibi önemli sonuçları olabilir (Freccero v.d., 2021: 1). Çocuk yaşta evlilik, kız çocuklarının eğitimlerini, sağlıklarını, gelecekteki ekonomik koşullarını ve güvenliklerini sınırlayabilecek temel insan hakkı ihlalidir (Kumala Dewi vd., 2018: 3). Afetler, çocuk yaşta evlilik gibi ayrımcı uygulamaları şiddetlendirmektedir. Nitekim birçok araştırma, afet ya da insani kriz zamanlarında kızları ağır bir şekilde etkileyen çocuk yaşta evlilik uygulamalarının arttığını göstermektedir. Örneğin Luh Putu Ratih Kumala Dewi ve Teguh Dartanto tarafından 2015 Ulusal Sosyo-Ekonomik Araştırması (SUSENAS) ve 2014 Köy Potansiyeli Sayımı (PODES) kullanarak Endonezya'daki doğal afetler ve çocuk evlilikleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi içeren çalışmada, doğal afetler ile kızların çocuk yaşta evliliğe girme olasılığı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu gösterilmektedir. Söz konusu çalışmada ifade edildiği üzere, çocuk yaşta evlilik, doğal afetlerden kaynaklanan olumsuz ekonomik koşullar ile karşı karşıya kaldıklarında aile yükünü azaltmak için kullanılan seçeneklerden biri olabilmektedir (Kumala Dewi, v.d., 2018:1).

Aynı şekilde Lemmon'a göre, "doğal afetler ya da çatışma ortamları gibi durumlarda, evlenmemiş genç kızlar artan risklerle karşı karşıya kalır ve erken evlilik, kız çocuklarını korumak isteyen ebeveynler için daha makul bir seçenek haline gelir." Çünkü Lemmon'a göre, afet ve çatışma zamanlarında toplumsal kargaşa ve cinsiyete dayalı şiddet artmakta ve buna karşılık aileler, topluluğun en savunmasız bireyi olarak gördükleri kızları gerçek ya da algılanan tehditlerden korumanın bir yolu olarak genellikle çocuk evliliğine başvurabilmektedir (Lemmon, 2014: 3-5). Başka bir deyişle, çocuk evlilikleri birçok aile tarafından özellikle kız çocukları için bir koruma biçimi olarak görülmektedir. Özellikle aile namusunun korunması, birçok ortamda kızların evlenmesi için yeterli gerekçe olarak kabul edilir. İnsani yardım ortamlarında hem gerçekte yaşananlar açısından hem de algılananlar açısından cinsel şiddet riski daha yüksektir ve bu da ebeveynleri kızlarını daha genç yaşta evlenmeye motive etmelerine yol açmaktadır. Bazı ülkelerde doğal afetlerin görülme sıklığı, ailelerin yoksulluğa karşı savunmasızlığını artırmakta ve çoğu zaman aile içi refahın kaybolmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte kişilerin ve toplumların afetlerle başa çıkma yeteneği genellikle bazı yerel sosyal-kültürel normlar ve uygulamalar tarafından engellenmektedir. İklim değişikliğinden olumsuz etkilenen ve aynı zamanda başlık parası geleneğinin yaygınlık gösterdiği bazı Afrika ülkelerinde, kız çocukların yaşlı kişilerle evlendirilmesi aileler için ekstra bir parasal girdi haline dönüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla küçük yaşta kızların evlendirilmesi, doğal afetlerin ve iklim değişikliklerin neden olduğu artan ekonomik zorluklara bir yanıt olarak aileler tarafından benimsenen –yanlış– bir uyum stratejisi olabilmektedir. Kumala Dewi ve Dartanto (2018) tarafından yayımlanan ve Endonezya'daki doğal afetler ve çocuk evlilikleri arasındaki ilişkiyi nicel olarak incelemeyi amaçlayan araştırmada, doğal afetlerin yoğunluğu ile çocuk yaşta evlilikler arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Doğal afetlerin yüksek yoğunluğu, bu topluluklardaki kadınların çocuk evliliklerine girme olasılığını artırabilir. Çocuk yaşta evlilik, doğal afetlerden kaynaklanan refah üzerindeki olumsuz etkilere yanıt olarak hane halkının baş etme stratejilerinden biridir. Ayrıca, afetlerin etkisinin azaltılmasına yönelik hususun da çocuk yaşta evlilik olasılığını önemli ölçüde azalttığı bulunmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bir diğer önemli bulgu, çocuk yaşta evliliklerin ortaya çıkmasında kadınları çevreleyen sosyal ve ekonomik koşulların önemidir. Bir toplulukta sosyal ve ekonomik özellikler, o toplumdaki bireyin ekonomik durumunu ve karşılaştığı bazı zorluklarla başa çıkma stratejileriyle ilgili tercihlerini ve güven duyduğu ortama yönelimini şekillendirmede önemli bir role sahiptir (Kumala Dewi, v.d., 2018: 9). Jennifer Schlecht, Elizabeth Rowley ve Juliet Babirye tarafından Uganda örneğinde, çatışma ve çatışma sonrası ortamlarda erken yaşta ilişkilerin ve gayri resmi evliliklerin incelendiği araştırma çatışmalar ile çocuk evlilikleri arasındaki ilişkinin görülebilmesi açısından önemli katkı sağlamaktadır. Araştırmada, çatışma gibi insanların birçok açıdan kayba uğradıkları olayların ardından, ortaya çıkabilen başkalarında rahatlık ya da güven bulma arzusu, yerinden edilme neticesinde ailelerin ve toplumun parçalanması ve çatışmalar sırasında her türlü şiddete maruz kalmanın etkisiyle gençlerin erken yaşta bir eş bulma motivasyonu ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Schlecht vd., 2013:239-240). Ayrıca, Kumala Dewi ve Dartanto'ya göre, afetlerin sonuçlarının azaltılması, çocuk yaşta evlilik olasılığını önemli ölçüde azaltır, çünkü afetlerin etkisinin azaltılması ve bunlara yönelik hazırlıklar, afetlerin yıkıcı etkilerini azaltacak ve daha sonra çocuk evliliğine başvurma ihtiyacını azaltabilir¹⁶ (Kumala Dewi, vd., 2018: 1).

İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015), Pakistan'daki 2010 sel felaketi ve Haiti'deki depremden sonra erken evlilik oranlarında artış olduğuna dikkat çekmiştir. Bangladeş ve Somali'de, gıda kıtlığı ve kuraklık zamanlarında, kızlar genellikle hane için tahliye edilmesi gereken bir "yük" olarak algılanır. Ekonomik faktörlerin yanı sıra, afet sırasında/sonrasında kızların sağlığı ve güvenliği için de ailelerin çocuk yaşta evlilik kararlarını yönlendiren bir faktördür. Uganda¹⁷ Kenya ve Afganistan (Plan International, 2013) dahil olmak üzere kimi ülkelerden elde edilen kanıtlar, kamp yaşamının güvensizliğinin, açlığın ve aşırı yoksulluğun verdiği zararlardan koruma umuduyla ebeveynleri, kızlarını genç yaşta evlendirmeye yönelttiğini göstermektedir (Kumala Dewi, v.d., 2018:5). Tsunamiler ve depremler gibi büyük ölçekli doğal afetler, etkilenen haneler için ciddi tahribata neden olur ve bu da yalnızca ekonomik kayıplarla sonuçlanmaz, aynı zamanda güvensizlik duygusuyla da sonuçlanır. Doğal afetlerden kaynaklanan refah kayıpları ve afetler sırasındaki güvenlik eksikliği, hane halkının çocuk evliliğine ilişkin kararını önemli ölçüde etkileyebilir (Kumala Dewi vd., 2018: 7). Çocuk yaşta evlilik oranlarının en yüksek olduğu ülkelerin çoğunun daha yoksul devletler ve/veya doğal afetler açısından yüksek risk altında olan ülkeler olduğu söylenebilir. Örneğin Bangladeş'te üzerinde yapılan kimi araştırmalarda¹⁸ döngüsel iklim değişikliğinin aileler üzerinde önemli ekonomik zorluklar yarattığı ortaya konmakta ve erken yaşta kızların zorla evlendirilmesine yol açtığı sonucuna vurgu yapılmaktadır. Özellikle kızlara ödenen çeyiz parasının erken yaşlarda daha düşük olması, iklim değişikliğinin yarattığı olumsuzluklar ile birleşerek kızların genç yaşlarda evlendirilmesine neden olmakta ve durum çoğunun eğitim sürecinin sona ermesine ve çoğu zamanda şiddete maruz kalmalarına yol açmaktadır. Bangladeş özelinde yapılan çalışmalarda iklim değişikliğinin kıtlığı, yoksulluğu, güvensizliği ve yerinden edilmeyi artırarak çocuk yaşta evliliklerin itici güçlerini güçlendirdiğinin altını çizmektedir (Atkinson ve Bruce, 2015: 325). Bu bağlamda Bangladeş'te çocuk yaşta zorla evlilik, çeyiz ve iklim değişiklikleri arasındaki bağlantıyı göstermeyi amaçlayan araştırmada (Margaret Alston vd., 2014), aile namusuna yönelik tehdidin çocuk evliliklerinde baskın faktör olmaya devam ettiği ve iklim değişikliğinin evlenmeye zorlanan kızların sayısını artırdığı gösterilmiştir. Söz konusu araştırmada, çocuk yaşta evliliği ve çeyizi teşvik edici sebebin namusla ilgili kültürel normlar ya da değerler ve çeyizin artan maliyetleriyle ilişkili olduğu belirtilmekle birlikte, bu süreçlerin Bangladeş kırsalındaki ailelerin yaşadığı iklim zorlukları nedeniyle daha da kötüleştiği savunulmaktadır (Alston, vd., 2014: 141-143).

SAĞLIK VE EĞİTİM ALANLARINDA HAK İHLALLERİ

Sağlık hakkı, birçok uluslararası insan hakları belgelerinde bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Sağlık hakkının en geçerli açıklaması, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesinde tanınmaktadır. Sözleşmenin 12. maddesinin 1. paragrafına göre, sözleşmeye taraf devletler, sağlık hakkına karşılık gelen "herkesin erişilebilir en yüksek bedensel ve ruhsal -akli- sağlık standardından yararlanma hakkını" tanımaktadır. "Söz konusu 'mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık standardı' kavramı, hem bireylerin biyolojik ve sosyoekonomik önkoşullarını hem de devletlerin mevcut kaynaklarını göz önünde bulundurmaktadır" (Genel Yorum, 12.madde/9. paragraf). Diğer yandan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin sağlık hakkına ilişkin kabul ettiği 14 no'lu Genel Yorum¹⁹, sağlık hakkının diğer insan haklarının kullanımı için vazgeçilmez olan temel bir insan hakkı olduğunu ve her bir insanın, insanlık onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmeyi mümkün kılacak en yüksek seviyedeki sağlık standartlarına sahip olma hakkını kapsadığını belirtilmektedir (Genel Yorum, 12.madde/1-2. paragraf). Ayrıca sağlık hakkı, diğer insan haklarının gerçekleşmesiyle yakından ilgilidir ve bu hakların gerçekleşmesine bağlıdır ve bu haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de dile getirildiği üzere gıda, barınma, çalışma, eğitim, insanlık onuru, ayrımcılığa maruz kalmama, eşitlik, işkencenin yasaklanması, mahremiyet ve bilgiye erişim hakları ile toplanma, örgütlenme ve hareket özgürlüklerini kapsamaktadır. Bu temel insan hakları ve özgürlükler, sağlık hakkının gerçekleşmesinde ve güvence altına alınmasında hayati bir öneme sahiptir (Genel Yorum, 12.madde/3. Paragraf). Ek olarak, komite, sağlık hakkını yalnızca zamanında ve uygun sağlık hizmetini almak olarak değil, aynı zamanda güvenli ve sağlıklı su kaynaklarına erişim ve yeterli sağlık koruma koşulları, güvenli gıda tedariki, beslenme, barınma, sağlıklı çalışma ve çevresel koşullar, cinsel sağlık ile üreme sağlığı da dahil olma üzere sağlıkla ilgili eğitimlere erişim gibi sağlıkla ilgili doğrudan ya da dolaylı konuları kapsayan bir hak olarak yorumlamaktadır. Genel Yorum, 12.madde/11.paragraf).

Diğer yandan, 14 no'lu Genel Yorumun 12. Maddesinin 20. paragrafında, toplumsal cinsiyete duyarlı bir sağlık hakkının kavramsallaştırılma çabaları, özellikle sosyal ve kültürel nedenler bağlamında gerek afetler öncesinde gerekse afet sonrasında sağlık hakları ihlallerine daha fazla maruz kalan kişilerin sağlık durumlarının iyileştirilmesi açısından da bir tavsiye niteliği taşımaktadır. Söz konusu maddede; Komite hem kadınların hem erkeklerin sağlık durumlarının daha iyiye götürülmesi için, Devletlerin, toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısını sağlıkla ilgili tüm politika, planlama, program ve araştırmalarının bir parçası haline getirmelerini tavsiye etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı bir yaklaşım, kadınların ve erkeklerin sağlıklarının biyolojik ve sosyokültürel faktörlerin önemli etkisi altında olduğunu genel olarak kabul etmektedir. Sağlıkla ilgili ve sosyoekonomik verilerin cinsiyete göre ayrıştırılması, sağlık alanındaki eşitsizliklerin belirlenmesi ve bunlara çare bulunması açısından zaruridir (Genel Yorum, 12.madde/20.paragraf). Ne var ki, özellikle kadınlar ve kız çocukları gerek ekonomik gerekse sosyal ve ekonomik faktörlerden dolayı doğal afetler karşısında, sağlık haklarıyla ilgili olarak yeterli gıda, su ve sanitasyon, barınma, giyim ve temel sağlık hizmetlerine ve cinsel ya da üreme sağlığı da dahil olmak üzere sağlık eğitimine erişim eksikliği yaşadıkları görülmektedir. Doğal afetler, özellikle erkek otoritesine dayalı toplumlarda ya da topluluklarda çoğu zaman kadın ve kız çocukların gerek psikososyal bakım gerekse eğitim fırsatları dahil olmak üzere sağlık haklarından yeterli bir şekilde yararlanma hakları açısından birtakım sorunları belirgin bir hale getirmektedir. Hem toplumsal yapıda hem de afetlerin her bir aşamasında karar verme sürecinin erkek egemenliğine dayalı olması, bazı toplumlarda kadınların ve kız çocukların afetler sonrası gerek cinsel sağlık ve üreme sağlığı da dahil olmak üzere eğitim ve sağlık hakkını içeren birçok olanaklardan yoksun kalmasına gerekse yeterli sağlık imkanlarına erişememelerine neden olmaktadır. Bundan dolayı, "afetler sosyal olgulardır ve sosyal sistemler aracılığıyla anlaşılmalıdır". Doğal afetler sonrası özellikle kız çocukların haklarının ihlal edildiği bir diğer önemli hak ihlali konusu da eğitim hakkının ihlali. Çoğu zaman afetten etkilenen çocukların eğitim hakkı yeterince dikkate alınmamaktadır. Oysa eğitim hakkı, afetler de dahil olmak üzere, her koşulda ve durumda kişilerin sahip olduğu ve birçok ulusal ve uluslararası temel insan hakları belgelerinde ve yasalarda yer alan bir insan hakkıdır. Üstelik eğitim yalnızca kendi başına bir insan hakkı değil, aynı zamanda her bir kişinin –beslenme, çalışma ya da sosyal güvenlik gibi– diğer temel insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilebilmesi ya da geliştirilebilmesinin koşullarını sağlamada önemli bir role sahip olan bir haktır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde herkesin eğitim hakkına sahip olduğu ifade edilir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, m.26). Aynı şekilde BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. ve 14. maddesinde eğitim hakkı düzenlenmektedir. Sözleşmenin 13/1 maddesine göre, taraf devletlerin herkesin eğitim hakkını tanıma yükümlülüğü vardır. Ayrıca, eğitimin insan kişiliğinin ve onur duygusunun tam gelişmesine yönelik olmasını ve insan hakları ve temel özgürlüklere olan saygıyı güçlendirmesini sağlayacağı vurgusu yapılır. Diğer yandan BM Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddeleri, çocukların eğitim hakkına dair önemli hususlar içermektedir. Söz konusu Sözleşme'nin 28. maddesine göre taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde aşamalı olarak gerçekleştirilmesi için bir dizi yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Söz konusu maddeye göre taraf devletler, ilköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler. Aynı madde, taraf devletlerin, okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terketme oranlarını düşürülmesi için gerekli önlemleri almaları gerektiği ifade edilmektedir (ÇHS, m.28).

Bu anlayış temelinde özellikle kadınlara yönelik cinsiyete dayalı olarak hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın eğitim haklarının olduğunu göstermesi açısından, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, kadınlar için temel bir haklar bildirgesidir. Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinde kadınların eğitim hakkı konusunun ana hatları ile düzenlendiği görülmektedir. Sözleşmenin 10. maddesi, taraf devletlere eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan bir dizi tedbirler²⁰ alması hususunda sorumluluklar yüklemektedir. Devletlerin tüm bu yükümlülükleri ulusal ve uluslararası belgelerde belirtilmekle birlikte geçmişten günümüze gerçekleşen doğal afetlerin birçok ülkede eğitim haklarına ciddi zararlar verdiği ve eğitimin her bakımdan geliştirici etkisinden çocukların mahrum kalabildiği görülmektedir. Doğal afetler hem eğitim hizmeti veren kişilerin hem de öğrencilerin eğitim kurumlarına erişim imkanlarının aksamasına neden olabilir. Ayrıca büyük ölçüde okul malzemelerinin kaybı, ebeveynlerin bunları değiştirme imkanlarının olmaması durumunda çocukların okula dönmesinde önemli bir engel olabilir (Bradshaw, v.d., 2013:20). Bazı toplumlarda özellikle kız çocukları dışlanmaya karşı savunmasızdır ve örneğin güvenlik endişeleri nedeniyle, bir afet sonrasında okula devam etmede ekstra engellerle karşılaşabilirler (USAID, 2014:6). Acil durumlarda, çoğu aile gelir ve mal kaybı nedeniyle ekonomik zorluklar yaşar. Mevcut ekonomik olanaklar tükendiğinde ve eğitim ücretleri ve çalışan çocukların gelir kaybı da dahil olmak üzere çocukları okula göndermenin hem doğrudan hem de dolaylı maliyetleri olduğunda, birçok aile erkek çocuklarının eğitimine öncelik verir. Afet ve çatışmalarda artan sosyal statü, erken evlilik, ev işleri, okul güvenliği, sağlık önlemleri gibi engeller nedeniyle kız çocukları eğitimden mahrum kalmaktadır (CARE, 2018:13). Örneğin, 2009'da Bangladeş ve Hindistan kıyılarını etkisi altına alan 'Aila Kasırgası'ndan bir yıl sonra bile birçok okul eğitim hizmetlerini sunamaz durumdaydı. Birçok çocuğun eğitime erişim imkânı olmadığı ve özellikle kız çocukların bu konu daha fazla savunmasız olduğu söylenebilir. Çünkü ebeveynler tarafından kız çocukların eğitimlerinin sürdürülmesine yönelik isteklilik, erkek çocuklara kıyasla çok daha güçlü bir şekilde gelir ve eğitim maliyetleri tarafından belirlenebilir. Doğal afet sonrası kız çocukların okula devam etmelerinin aile içinde bir fırsat maliyeti oluşturabilir. Afetler sonrası kız çocukları, ölen annelerinin yerini almak ya da ebeveynlerin işe gitmesi durumlarında afetin yol açtığı yıkım sonrası yeniden eski düzene geçilmesi uğraşlarında roller almak ve ev işlerini üstlenmek ya da çocuk bakımına yardımcı olmak zorunda kaldıklarında, okulu bırakmak zorunda kalabilirler (Bradshaw, vd., 2013:20). Dolayısıyla doğal afetlerin çocukların okula kaydolma üzerindeki etkileri kız ve erkek çocukları farklı şekilde etkileyebilir. Doğal afetler, okul ücretini ödeyememeleri, evde ek desteğe veya ek iş gücü gelirin ihtiyaç duymaları nedeniyle ebeveynleri çocuklarını okuldan almaya zorlayabilir. Kızların mı yoksa erkek çocukların mı okula gitmesi ve/veya çocuk işçi çalıştırılması, ebeveynlerin ihtiyaçlarına ve çocuklarının eğitimine verdikleri değere bağlıdır. Aileler zorlu ekonomik koşullar altında daha fazla gelire ve emek gücüne ihtiyaç duydukları zaman, erkekler kızlardan daha fazla etkilenme eğilimindedir. Buna karşılık ebeveynler okul ücretini karşılayamadığında ya da evde ek desteğe ihtiyaç duyduğunda, kızlar daha fazla etkilenme eğilimindedir (Erman, vd., 2021:24). Björkman-Nyqvist (2013), Uganda'daki ilçeler arasında yağış miktarları ile çocukların okula kayıt yaptırılması içeren çalışmada, yağışta uzun vadeli ortalama olumsuz sapmaların, kadınların ilkökula kaydolması üzerinde olumsuz ve oldukça önemli etkileri olduğunu ve bu etkinin daha büyük kızlar için daha da güçlendiğine yönelik sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir (Björkman, 2013: 237).

Bu anlayış temelinde özellikle kadınlara yönelik cinsiyete dayalı olarak hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın eğitim haklarının olduğunu göstermesi açısından, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, kadınlar için temel bir haklar bildirgesidir. Sözleşme'nin 10. ve 11. maddelerinde kadınların eğitim hakkı konusunun ana hatları ile düzenlendiği görülmektedir. Sözleşmenin 10. maddesi, taraf devletlere eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan bir dizi tedbirler²⁰ alması hususunda sorumluluklar yüklemektedir. Devletlerin tüm bu yükümlülükleri ulusal ve uluslararası belgelerde belirtilmekle birlikte geçmişten günümüze gerçekleşen doğal afetlerin birçok ülkede eğitim haklarına ciddi zararlar verdiği ve eğitimin her bakımdan geliştirici etkisinden çocukların mahrum kalabildiği görülmektedir. Doğal afetler hem eğitim hizmeti veren kişilerin hem de öğrencilerin eğitim kurumlarına erişim imkanlarının aksamasına neden olabilir.

Ayrıca büyük ölçüde okul malzemelerinin kaybı, ebeveynlerin bunları değiştirme imkanlarının olmaması durumunda çocukların okula dönmesinde önemli bir engel olabilir (Bradshaw, v.d., 2013:20). Bazı toplumlarda özellikle kız çocukları dışlanmaya karşı savunmasızdır ve örneğin güvenlik endişeleri nedeniyle, bir afet sonrasında okula devam etmede ekstra engellerle karşılaşabilirler (USAID, 2014:6). Acil durumlarda, çoğu aile gelir ve mal kaybı nedeniyle ekonomik zorluklar yaşar. Mevcut ekonomik olanaklar tükendiğinde ve eğitim ücretleri ve çalışan çocukların gelir kaybı da dahil olmak üzere çocukları okula göndermenin hem doğrudan hem de dolaylı maliyetleri olduğunda, birçok aile erkek çocuklarının eğitimine öncelik verir. Afet ve çatışmalarda artan sosyal statü, erken evlilik, ev işleri, okul güvenliği, sağlık önlemleri gibi engeller nedeniyle kız çocukları eğitimden mahrum kalmaktadır (CARE, 2018:13). Örneğin, 2009'da Bangladeş ve Hindistan kıyılarını etkisi altına alan 'Aila Kasırgası'ndan bir yıl sonra bile birçok okul eğitim hizmetlerini sunamaz durumdaydı.

Ayrıca büyük ölçüde okul malzemelerinin kaybı, ebeveynlerin bunları değiştirme imkanlarının olmaması durumunda çocukların okula dönmesinde önemli bir engel olabilir (Bradshaw, v.d., 2013:20). Bazı toplumlarda özellikle kız çocukları dışlanmaya karşı savunmasızdır ve örneğin güvenlik endişeleri nedeniyle, bir afet sonrasında okula devam etmede ekstra engellerle karşılaşabilirler (USAID, 2014:6). Acil durumlarda, çoğu aile gelir ve mal kaybı nedeniyle ekonomik zorluklar yaşar. Mevcut ekonomik olanaklar tükendiğinde ve eğitim ücretleri ve çalışan çocukların gelir kaybı da dahil olmak üzere çocukları okula göndermenin hem doğrudan hem de dolaylı maliyetleri olduğunda, birçok aile erkek çocuklarının eğitimine öncelik verir. Afet ve çatışmalarda artan sosyal statü, erken evlilik, ev işleri, okul güvenliği, sağlık önlemleri gibi engeller nedeniyle kız çocukları eğitimden mahrum kalmaktadır (CARE, 2018:13). Örneğin, 2009'da Bangladeş ve Hindistan kıyılarını etkisi altına alan 'Aila Kasırgası'ndan bir yıl sonra bile birçok okul eğitim hizmetlerini sunamaz durumdaydı. Birçok çocuğun eğitime erişim imkânı olmadığı ve özellikle kız çocukların bu konu daha fazla savunmasız olduğu söylenebilir. Çünkü ebeveynler tarafından kız çocukların eğitimlerinin sürdürülmesine yönelik isteklilik, erkek çocuklara kıyasla çok daha güçlü bir şekilde gelir ve eğitim maliyetleri tarafından belirlenebilir. Doğal afet sonrası kız çocukların okula devam etmelerinin aile içinde bir fırsat maliyeti oluşturabilir. Afetler sonrası kız çocukları, ölen annelerinin yerini almak ya da ebeveynlerin işe gitmesi durumlarında afetin yol açtığı yıkım sonrası yeniden eski düzene geçilmesi uğraşlarında roller almak ve ev işlerini üstlenmek ya da çocuk bakımına yardımcı olmak zorunda kaldıklarında, okulu bırakmak zorunda kalabilirler (Bradshaw, vd., 2013:20). Dolayısıyla doğal afetlerin çocukların okula kaydolma üzerindeki etkileri kız ve erkek çocukları farklı şekilde etkileyebilir. Doğal afetler, okul ücretini ödeyememeleri, evde ek desteğe veya ek iş gücü gelirin ihtiyaç duymaları nedeniyle ebeveynleri çocuklarını okuldan almaya zorlayabilir. Kızların mı yoksa erkek çocukların mı okula gitmesi ve/veya çocuk işçi çalıştırılması, ebeveynlerin ihtiyaçlarına ve çocuklarının eğitimine verdikleri değere bağlıdır. Aileler zorlu ekonomik koşullar altında daha fazla gelire ve emek gücüne ihtiyaç duydukları zaman, erkekler kızlardan daha fazla etkilenme eğilimindedir. Buna karşılık ebeveynler okul ücretini karşılayamadığında ya da evde ek desteğe ihtiyaç duyduğunda, kızlar daha fazla etkilenme eğilimindedir (Erman, vd., 2021:24). Björkman-Nyqvist (2013), Uganda'daki ilçeler arasında yağış miktarları ile çocukların okula kayıt yaptırılması içeren çalışmada, yağışta uzun vadeli ortalamadan olumsuz sapmaların, kadınların ilkokula kaydolması üzerinde olumsuz ve oldukça önemli etkileri olduğunu ve bu etkinin daha büyük kızlar için daha da güçlendiğine yönelik sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir (Björkman, 2013: 237). Ayrıca doğal afetler sonrası eğitim olanaklarının ortadan kalkması ya da eğitimin niteliksiz bir şekilde sürdürülmesi kısa süreli bir etki oluşturmaz. Özellikle daha az gelişmişlik düzeyine ve kaynağa sahip ülkelerde meydana gelen doğal afetler, eğitim üzerindeki etkileri nedeniyle daha uzun süreli, olumsuz etkilere de sahip olabilir. Doğal afetler sonrası eğitim altyapısına ve ulaşım ağı üzerine olumsuz etkisi, eğitim başarılarında bir düşüşe yol açabilir ve bu da etkilenen bireylerin uzun vadeli beklentileri ve gelişmeleri üzerinde etkileri olur. Bu açıdan en kaygı verici olanı, 1970 yılı Büyük Peru depremi sırasında anne rahminde olan çocuklar için okullaşma yıllarında bir düşüş olduğunu gösteren araştırmalardır. Peru örneğinde, eğitim kazanımları üzerindeki bu olumsuz etkiler, bir sonraki nesilde bile devam ettiği görülebilir. Böylece hamilelik dönemlerinde doğal afetten etkilenen kadınların çocuklarının ileriki yıllarda daha düşük eğitim başarısı gösterebilme olasılığı bulunmaktadır (Noy, 2018: 65).

Düger, Y. & Yaman, M. (2022). Doğal Afetler Bağlamında Kadına Yönelik Cinsiyet Temelli İnsan Hakları İhlalleri. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisinden alınmıştır, 24(45), 931-952.